

LEGISLAȚIA ROMÂNEASCĂ ÎN DOMENIUL ÎNVĂȚĂMÂNTULUI PRIMAR (1918-1940)

Lector universitar, doctorand **Vasile CREȚU**
Universitatea de Stat din Tiraspol (cu sediul la Chișinău)

ROMANIAN LEGISLATION IN THE FIELD OF PRIMARY EDUCATION (1918-1940)

Summary. This article refers to the Romanian legislation in the field of primary education during the years 1918-1940. The Law of Primary Education was published in the Monitorul Oficial of Romania on July 26, 1924, and constituted the basis of the entire school system throughout the interwar period. That law introduced three basic principles of primary education: it is unitary throughout the country, compulsory and free of charge.

Keywords: Law on Primary Education, Ministry of Public Instruction, unification of primary education, compulsory primary education, free of charge primary education, school attendance.

Rezumat. Articolul respectiv se referă la legislația românească în domeniul învățământului primar din anii 1918-1940. Legea învățământului primar a fost publicată în Monitorul Oficial al României pe 26 iulie 1924, constituind baza întregului sistem școlar pe toată perioada interbelică. Legea respectivă a introdus trei principii de bază ale învățământului primar: este unitar în tot cuprinsul țării, este obligatoriu și gratuit.

Cuvinte-cheie: Legea învățământului primar, Ministerul Instrucțiunii Publice, unificarea învățământului primar, obligativitatea învățământului primar, gratuitatea învățământului primar, frecvența școlară.

O contribuție importantă la dezvoltarea învățământului în Basarabia a avut-o legislația educației naționale adoptată de către Parlamentul României în perioada interbelică. Astfel, pornind de la rolul culturii și științei de carte în dezvoltarea social-economică și consolidarea statului, Legislativul de la București avea să adopte unul dintre cele mai importante acte normative care a constituit baza întregului sistem școlar pe tot parcursul perioadei interbelice – „Legea pentru învățământul primar al statului și învățământului normal primar”, promulgată prin Decret regal la 24 iulie 1924 și publicată în „Monitorul Oficial al României”, nr. 101 din 26 iulie 1924. Adoptarea acestui act a fost dictată nu numai de necesitatea răspândirii științei de carte, dar și de faptul că, în urma revenirii provinciilor istorice la sânul Patriei-mame, pe teritoriul noului stat existau patru tipuri de școli: germană – în Bucovina, ungurească – în Ardeal, rusească – în Basarabia și românească – în vechiul Regat. Votarea legii a urmărit unificarea învățământului primar și al celui normal pe întreg teritoriul României.

Documentul a fost adoptat în perioada când în fruntea Ministerului Instrucțiunii Publice (în continuare MIP, n.a.) era Constantin Angelescu, membru al PNL, care, în opinia lui Ștefan Bârsănescu, a fost „principalul legiuitor postbelic al școlii românești”. În calitatea sa de ministru, funcție pe care a deținut-o mai bine de un deceniu (1919, 1922-1926,

1927-1928, 1933-1937) [1, p. 195], „el a întocmit cele mai multe din legile noastre școlare și azi în vigoare, a dat cele mai multe dispoziții privitoare la bunul mers al școlii, a sporit cantitatea de numiri în școală și administrația centrală. El poate revendica cele mai însemnate merite pentru școala românească, după cum tot așa de just el poate să-și asume în cea mai mare măsură și răspunderea stării ei actuale” [2, p. 195]. Legea învățământului primar din 1924 a suportat modificări și completări pe tot parcursul perioadei interbelice, în special în anii 1928, 1933 și 1934, 1937, 1939. Aceste modificări nu au fost însă esențiale, ci mai curând de nuanță, principiile de bază și structura ei fiind păstrate.

Legea conține o serie de prevederi conceptuale:

1. Definește și distinge învățământul primar al statului de cel particular și determină rolul statului în conducerea generală a învățământului.
2. Introduce o programă unică în toate școlile publice și particulare.
3. Fixează obligativitatea învățământului de la vârsta de 5 până la 16 ani, prin aplicarea unor sancțiuni foarte dure reprezentanților legali ai copiilor.
4. Mărește numărul claselor sau a anilor de studiu în școlile primare până la șapte pentru acei copii care nu și continuă studiile după absolvirea primelor patru clase într-o școală secundară, iar prin aceasta apropie populația rurală de cea orășenească.
5. Organizează școlile de adulți pentru analfabeți, introducându-se obligativitatea frecventării până la vârsta de 18 ani.

6. Unifică corpul didactic de la sate și cel de la orașe prin modul lor de numire și pregătire. 7. Favorizează învățătorii care pleacă în zonele periferice și eterogene, oferindu-se 50% surplus la salariul de bază, grația la trei ani și reducere la stagiul de pensionare. 8. Stipulează drepturile și îndatoririle corpului didactic. 9. Reglementează raporturile dintre stat, județe și comune în privința construcțiilor localurilor școlare, întreținerii și dotării lor cu mobilier și material didactic. 10. Deschide în școli cantine, cămine, puncte medicale, biblioteci școlare etc. [3, p. 54-56].

Potrivit art. 1 al legii respective, învățământul primar constituie primul nivel al învățământului, care cuprinde: a) școala de copii mici (grădinițe de copii); b) școala primară propriu-zisă; c) școlile și cursurile de adulți și d) școlile speciale pentru copii cu dereglări mintale. Articolul 2 prevede că învățământul primar se predă în școlile statului (publice), în școlile sau instituțiile particulare autorizate de stat și în familie în conformitate cu legea învățământului particular [4, p. 35]. Învățământul primar este *unitar* în tot cuprinsul țării, este *obligatoriu și gratuit* (art. 5, 6, 11). În școlile de stat, în conformitate cu legea, învățământul primar se predă în limba română. În comunele cu populație de altă limbă se vor înființa școli primare cu limba de predare a populației respective. Însă în aceste școli studierea limbii române va fi obligatorie.

Articolul privind obligativitatea învățământului a constituit subiectul unor aprige controverse între deputații din Parlamentul României. Discuții în contradictoriu au stârnit mai ales sancțiunile foarte aspre, fiind prevăzute chiar pedepse cu închisoarea pentru acei părinți care nu-și trimit copiii la școală. Amenziile pronunțate de justiție se pot transforma în închisoare..., în caz de vădită rea voință a părinților, tutorilor... care nu-și trimit copiii la școală. Închisoarea nu poate depăși 5 zile în cursul unei luni (art. 28). Unii deputați cereau suprimarea acestui articol în întregime, menționând că „este o rușine să închizi părinții”. În acest context, preotul Florea Draghici (deputat) menționa: „Eu, fiind învățător atâția ani de zile, vă declar că n-am dat nicu amendă. Din cei de vârstă de școală la mine în sat, totdeauna au frecventat 90 la sută... Dar de ce să dai amendă? Aceasta înseamnă că țăranul român este refractat, ceea ce nu este adevărat. Dvs. uitați un lucru, că copilul țăranului nu este ca copilul de la oraș, un factor de consumație, el este un factor de producție. Țăranul are nevoie de el la muncă” [4, p. 36].

Cea mai gravă problemă a școlii primare din Basarabia din întreaga perioadă interbelică a rămas frecvența. În vechiul Regat, obligativitatea învățământului primar fusese adoptată încă din timpul domniei lui Al. I. Cuza (1864). Acest principiu nu a fost abrogat de

nicio altă lege ce i-a urmat. Legiuitorii voiau să prevină faptul că țăranul român, necunoscând rostul cărții, nu-și va da copiii la școală de bunăvoie. În Basarabia, unde instruirea se efectuase în limba rusă, starea lucrurilor era și mai gravă.

În consecință, în 1921, Guvernul României a emis un ordin care prevedea introducerea obligativității învățământului primar de la 1 aprilie 1921. În acest act guvernamental se menționează: „... în Basarabia, frecventarea obligatorie a școlii primare nu e introdusă până în prezent prin lege și neexistând o tradiție școlară bine statornicită, locuitorii, mai ales cei de la țară, nu-și trimit de bunăvoie copiii la școală și, chiar dacă ar vrea să-i trimită, se găsesc în imposibilitatea de a o face din cauza lipsei de localuri” [5, p. 94]. Decizia guvernamentală stabilea pentru orașe introducerea obligativității în decurs de trei ani, iar pentru sate – în decurs de cinci ani. Pentru realizarea acestui principiu, aceeași decizie prevedea ca în fiecare an, la orașe să se construiască sau să se închirieze câte 1/3 din numărul necesar de localuri școlare și câte 1/3 din numărul necesar de localuri de școală la sate „cu săli de clasă necesare, după numărul copiilor de vârstă școlară, înzestrate cu tot mobilierul și materialul didactic necesar” [5, p. 94]. Cetățenii care nu-și vor trimite copiii la școală, cu excepția cazurilor de „boală grea molipsitoare, moarte în familie”, vor trebui să achite o amendă de 2 lei de absență nemotivată pentru prima săptămână de la începutul anului școlar. Pentru celelalte absențe, făcute în cursul anului, se va plăti o amendă de „0,50 lei de absență în luna întâia, câte 1 leu pentru luna a doua, câte 2 lei pentru luna a treia, câte 2,50 lei în luna a patra, apoi câte 3 lei, până la sfârșitul anului școlar” [5, p. 94]. Obligativitatea învățământului primar se va aplica, în primii trei ani, „întâi copiilor mai mari, pentru a nu rămâne analfabeți și apoi tuturor copiilor de vârstă de școală, pe măsura ce vor fi localuri și învățători. Peste vârsta de 16 ani împliniți, nimeni nu mai poate fi obligat a urma la școală” [5, p. 96].

Astfel, în conformitate cu decizia adoptată de guvern privind obligativitatea învățământului, la începutul lui septembrie 1922, Revizoratul școlar al județului Chișinău s-a adresat Prefectului cu o scrisoare în care îi aducea la cunoștință că „învățământul primar, începând cu acest an de studii, este obligatoriu” și, în conformitate cu ordinul ministerial, „de la această dată se vor aplica amenzi școlare părinților, ai căror copii nu frecventează regulat cursurile... În anul acesta, să fie înștiințată populația că învățământul primar este obligatoriu, pentru ca direcțiunile școlilor să se bucure de concursul primăriilor în aplicarea obligativității” [6, f. 19]. În concordanță cu acest demers, Revizoratul școlar din județul Chișinău a adus la cunoștința tuturor directorilor școlilor din această unitate administrativă că în

anul de studii 1922 cursurile școlare urmau să înceapă la 22 februarie în același an. Înscrierea benevolă a copiilor trebuia să se efectueze între 15 și 20 septembrie, fiind anunțată despre aceasta populația în biserică și prin afișe, pe la școli și primării. De asemenea, autoritățile școlare locale anunțau că la 20 septembrie urmau să fie închise listele de înscrieri de bunăvoie, ca mai departe să se completeze din oficiu, de pe tablourile recensământului, până la numărul permis de încăperile sălilor de școală. Și, deoarece erau insuficiente săli de clasă, s-a dispus ca la completarea acestor liste să se țină cont de distanța dintre școală și domiciliul elevului, starea materială a părinților și de situația familială, ca elevii înscriși să poată frecventa regulat școala [7, f. 32].

Principiul obligativității învățământului a fost reconfirmat și de Legea învățământului primar din 26 iulie 1924. Însă la faza inițială de implementare a acestuia au avut loc și unele excepții. Astfel, chiar în primul an școlar (1924–1925) care a urmat după promulgarea legii, MIP a admis posibilitatea neaplicării principiului obligativității frecventării de către copii a școlilor primare. În circulara Revizoratului școlar din județul Chișinău din 20 ianuarie 1925 către comitetele școlare, se menționau următoarele: „În privința aplicării obligativității, am constatat în multe părți lipsa de tact. Acolo unde li s-a explicat sătenilor de învățători și de către Comitetul școlar care e rostul acestor amenzi și i-a putut convinge să-și trimită copiii la școală, în acele sate s-au pus puține amenzi. Căutați, pe cât e posibil, să se aplice cât mai puține amenzi. Sătenii nu sunt deprinși cu noua lege și mulți dintre ei se trezesc cu amendă de sute de lei, fără să fi fost înștiințați din timp că dacă nu-și trimit copilul la școală vor fi amendați. Vă rog să verificați listele de amenzi și pe toți acei elevi care frecventează în prezent cursurile să-i scutiți de amenzi, dacă încă nu au fost încasate de percepător, înștiințând, totodată, părinții ca pe viitor să nu se mai facă vinovați abătându-se de la îndatoririle la care sunt impuși prin lege” [8, f. 18].

Articolul 27 din Legea învățământului primar prevedea că pentru primele absențe nemotivate pe o perioadă de 15 zile se va încasa o amendă egală, pentru fiecare zi de absență, cu $\frac{1}{4}$ din prețul zilei de muncă. Pentru absențe nemotivate, din a doua perioadă de 15 zile, amenda va fi egală cu $\frac{1}{2}$ din prețul zilei de muncă, pentru a treia perioadă de 15 zile, amenda va constitui $\frac{3}{4}$ din prețul zilei de muncă. Iar pentru absențe nemotivate, din a patra perioadă de 15 zile, se va aplica o amendă egală, pentru fiecare zi de absență, cu prețul unei zile de muncă [9, p. 8604].

Fondurile de arhivă conțin foarte multe dosare care se referă la sancțiuni cu amenzi aplicate părinților ai căror copii nu frecventau regulat școala. De

asemenea, au fost înregistrate numeroase plângeri din partea părinților către prefecturi, MIP și chiar către prim-ministru. Autorii acestor reclamații invocau motivul că amenzile erau exagerate și rugau să fie scutiți sau să li se reducă penalitățile, pe motiv că erau invalizi de război, că aveau o stare materială precară, că erau văduve etc. Numai de la comuna Strășeni, în mai 1925, au fost încasați 88 360 de lei. Și-au pus semnăturile aproximativ 50 de părinți, iar cei care nu știu au cartea au semnat cu degetul [8, f. 179, 186, 187]. În unele comune, neînțelegerile între părinți și administrația școlară s-au întetit atât de mult, încât s-a ajuns până la conflicte, chiar și amenințări. În martie 1927, locuitorii comunei Căpriana, fiind amendați pentru netrimiteră copiilor la școală, „au tăiat via dlui Caracikovschi, directorul școlii, și l-au amenințat pe președintele Comitetului școlar din acea comună că i-ar da foc casei” [10, f. 30].

Principala cauză a absenteismului școlar era incapacitatea țăranilor de a-și asigura copiii cu haine în timpul iernii și cu rechizite școlare. Legea învățământului primar din 1924 obliga părinții să procure copiilor lor cărțile și materialul școlar necesar. Părinții săraci însă, în cazul constatării faptului de către Comitetul școlar, erau scutiți de această obligație și toate cele necesare urmau să fie procurate de către Comitetul școlar. În acest sens, deputatul basarabean Policarp Bețianu a depus în Parlament o interpelare, menționând că „... în Basarabia lumea s-a deprins ca îngrijirea școlilor, cărțile și tot ce este necesar pentru școală să cadă în sarcina județelor și comunelor”. În continuare, el a propus ca acest articol să fie modificat cu următorul conținut: „Cărțile și materialul școlar necesar să fie puse în sarcina comunelor și a județelor cărora li se vor crea fonduri speciale și suficiente pentru acest scop” [4, p. 46, 47]. Însă, din păcate, acest amendament a fost respins din cauza insuficienței de bani.

Altă cauză care îi împiedica pe copiii de țărani să frecventeze regulat școala „decurgea din rolul de producător, mai ales primăvara, vara și toamna, al acestora în cadrul familiei țărănești. În condițiile în care toți membrii familiei trebuiau să muncească pentru o bucată de pâine..., participarea copiilor la școală nu putea fi decât redusă” [11, p. 174]. Distanța mare de școală era încă o cauză care îi determina pe o bună parte dintre copii să nu frecventeze cursurile. În Basarabia stăpânirea rusească nu a aplicat principiul obligativității învățământului, locuitorii erau mai puțin obișnuiți cu școala și cu necesitatea ei. Astfel, numărul părinților care nu-și trimiteau copiii la școală era atât de mare, „încât ar fi fost imposibil încasarea amenzilor fără tulburări” [11, p. 174]. În urma demersurilor, plângerilor, apelurilor din partea mai multor locuitori, autoritățile

publice și cele școlare au fost nevoite să tempereze tonul în privința aplicării amenzilor.

Autoritățile județene le cereau primarilor comunali, sătești și învățătorilor să inițieze o campanie de explicare părinților despre necesitatea școlii, în cadrul căreia, prin metode de convingere, să-i determine să-și trimită copiii la școală, pentru ca autoritățile școlare să nu fie nevoite să recurgă la amenzi prevăzute de lege [12, f. 114]. În comuna Sărata Veche, județul Bălți, în 1932, prefectura s-a adresat primarului cu rugămintea de a dispune să se facă cunoscut tuturor părinților amendați „că în cazul în care își trimit imediat copiii la școală, amenda va fi retrasă de la percepție” [13, f. 6].

Deputatul Constantin Zamfirescu a susținut un discurs referitor la problema obligativității învățământului și frecvenței școlare în cadrul unei ședințe a parlamentului, relevând următoarele: „Prin legea învățământului primar... învățământul primar a devenit obligatoriu, fixându-se limita de vârstă la 16 ani pentru copii de ambele sexe. Nu-i trece nimănui prin gând să protesteze principial împotriva unei măsuri menite să ajute la ridicarea nivelului cultural al țărănimii noastre. Evident că procentul nostru ridicat de analfabeți ne pune în stare de inferioritate... nu numai față de celelalte state ale Europei, ci și de minoritățile care trăiesc în țara noastră. Cred însă că această măsură trebuie aplicată cu un tact și un discernământ deosebit din pricina neajunsurilor la care ea poate da naștere. În multe din comunele rurale, sătenii sunt exagerat amendați din pricina că nu-și trimit copiii la școală” [14, f. 253]. În încheiere, C. Zamfirescu a propus ministrului Instrucțiunii să se emită o circulară pentru toate școlile din țară, prin care să se recomande cu insistență să fie luate măsuri adecvate din partea învățătorilor în aplicarea amenzilor pentru contravenții școlare.

În 1937, Parlamentul României a efectuat modificări la Legea învățământului primar, în special la compartimentul *amenzi școlare*. În art. 26, alineatul 2, se stipula: „La 15 și 30 zile ale fiecărei luni, directorul școlii înaintează percepteurului lista pentru încasarea amenzilor”. Valoarea amenzii pentru absențe nemotivate a fost ridicată de la 100 până la 300 de lei. Prevederile art. 29, alineatul 3, stabilesc faptul că amenzi care n-au fost încasate în termen de 30 de zile de la primirea listelor nu se mai pot urmări, iar percepteurul vinovat de această neglijență „era amendat cu o sumă egală cu aceea a amenzilor neîncasate”.

Așadar, prin aplicarea riguroasă a obligativității învățământului primar, precum și prin creșterea numărului de cadre didactice și a localurilor de școli, grație campaniei de construcții inițiată de MIP, numărul elevilor care frecventau școala a înregistrat o sporire considerabilă, ajungând la circa 85% pe țară dintre

cei înscriși în primele patru clase primare în anul școlar 1936–1937 și la circa 65% în cei trei ani ai cursului supraprimar [15, p. 41]. Conform datelor prezentate de istoricul Ion Nistor, în 1939, din cei înscriși la cursul elementar în Basarabia, frecventau doar 77,58%, cu aproape 8% mai puțin decât media pe țară și la cursul superior, supraprimar – 56,20%, cu aproape 9% mai puțin decât pe țară [16, p. 11]. Cu toate acestea, numărul de copii rămași în afara sistemului educațional era considerabil. Pentru a remedia această situație, autoritățile școlare centrale au dispus ca elevii să fie împărțiți în două grupe: o parte să urmeze cursurile dimineața, iar cealaltă – după amiază. Chiar dacă această dispoziție nu era dintre cele mai bune, în urma emiterii ei, s-a ajuns la o frecvență mai ridicată.

Potrivit prevederilor legislative (art. 56), școala primară cuprinde șapte clase de câte un an fiecare, fiind divizată în două cicluri: de patru ani, care se numea *primar*, și de trei ani, *supraprimar* sau *complementar*. Astfel, durata învățământului primar a fost ridicată de la patru la șapte ani. Primele patru clase formau baza celorlalte grade de învățământ în care se predau elemente de cultură generală și care includeau următoarele materii: instruirea religioasă și morală; limba română (citirea, scrisul, exerciții gramaticale); aritmetica practică și noțiuni generale de geometrie; noțiuni de istorie a Românilor, de geografie și drept civic; noțiuni de științe naturale și fizice cu aplicații practice; noțiuni de igienă; desen, cânt, educație fizică; lucrul manual și lucrări practice agricole (la sate) cu băieții și lucrul manual și gospodărie cu fetele [17, p. 1105]. Programul analitic al acestor patru clase va fi același pentru toate școlile.

Conform art. 22 din Legea pentru organizarea și funcționarea învățământului primar și normal din 27 mai 1939, „ciclul superior (3 ani) va avea un caracter practic și variabil după regiunile geografice și economice ale țării. În acest scop, urmau a fi create trei tipuri de curs primar superior: a) agricol-gospodăresc; b) industrial; c) comercial. Cunoștințele acumulate în acest ciclu vor servi pentru inițierea profesională a copiilor potrivit împrejurărilor locale și regionale pentru dezvoltarea îndemnării practice și pentru pregătirea viitorului gospodar rural și urban, precum și cultivarea simțului cetățenesc și național...” [18, p. 1629]. În aceste trei clase ale ciclului superior (clasele V, VI, VII) se continuă, se consolidează și se completează cultura generală din primele patru clase. „Materiile de învățământ sunt cele din primele patru clase, cu dezvoltările necesare, corespunzătoare vârstei... în legătură strânsă dintre școală și viață, stimulând interesul pentru una din ramurile de activitate practică: agricultură; meserie și comerț” (art. 56, al. B) [87, p. 8607].

Ciclul superior de trei ani, de la sate, avea o durată de cel puțin șase luni pe an, de la începutul lui noiembrie până la sfârșitul lui aprilie. La orașe, ciclul industrial și cel comercial, de asemenea, avea o durată de cel puțin șase luni, iar în restul timpului elevii făceau stagiu în ateliere sau magazine. Prin urmare, acești trei ani de învățământ complementar, pe lângă pregătirea teoretică, ofereau copilului un învățământ practic în raport cu regiunea în care se afla școala, fie în zona rurală, fie în cea urbană. În funcție de aceasta, el căpăta cunoștințe practice în domeniul *agricol-gospodăresc*, *industrial* sau *comercial*. Fetele obțineau în cursul supraprimar cunoștințe practice pentru a „deveni bune gospodine la casele lor, iar băieții primeau o îndrumare de practică agricolă cu toate derivatele ei: viticultură, pomicultură, căutându-se a forma din ei buni gospodari, agricultori. Cei de la orașe primeau îndeletniciri practice de meserii sau comerț. Toate aceste îndeletniciri practice aveau caracter regional” [15, p. 43].

Însă pentru a aplica în practică cursul supraprimar era necesar de a construi pe lângă școlile primare ateliere școlare. MIP a emis circulare tuturor prefecturilor județene în care se cerea cu insistență „ca pe lângă fiecare școală să se înființeze ateliere pentru băieți și fete, ca elevii din cele trei clase superioare ale învățământului primar (cl. V, VI, VII) să facă pe lângă învățământul teoretic și învățământul practic” [8, f. 96]. Legile învățământului primar adoptate în perioada interbelică urmăreau scopul să confere școlii primare nu numai un caracter teoretic, ci și unul practic. Cu această ocazie, MIP a organizat pentru învățători și învățătoare o serie de cursuri speciale, de practică agricolă, gospodărie și meserii.

De fapt, în Basarabia, ca și în celelalte provincii românești, acest domeniu destul de important al cursului complementar nu a fost realizat până la capăt, cauza principală fiind numărul insuficient de ateliere școlare și de cadre didactice. În medie, pe Basarabia, în anul de studii 1931–1932, unui învățător îi reveneau 55-56 de copii în școlile rurale și 53-95 de elevi în școlile urbane. Insuficiența de cadre didactice a fost unul dintre motivele, poate dintre cele mai importante, care a împiedicat deschiderea de școli cu șapte clase în multe sate ale Basarabiei. Cert însă este faptul că prevederile art. 57 din legea din 26 iulie 1924 nu au putut fi traduse în viață decât într-o mică măsură. Acolo unde activau școli cu șapte clase, rezultatele au fost modeste din cauza lipsei de pregătire specială a învățătorilor, a insuficienței de cadre, a lipsei de localuri, ateliere, unelte etc. Cu atât mai mult cu cât aceste ateliere, ca și întreg învățământul supraprimar, au fost desființate între anii 1928 și 1933, când în fruntea ministerului s-a aflat Nicolae Iorga, și reînființate în 1933.

Un rol important în funcționarea normală a învățământului primar din Basarabia în perioada interbelică l-a avut aprovizionarea școlilor cu cărți, înființarea de biblioteci școlare, cantine și puncte medicale, precum și ajutorarea elevilor săraci cu rechizite școlare, îmbrăcăminte și încălțăminte. Încă din primii ani de după Unire se simțea lipsa acută de cărți, mai ales în limba română. Statul a fost obligat să depună eforturi enorme pentru a ameliora această stare de lucruri. Au fost distribuite mii de cărți pentru școlile primare, iar elevii săraci au fost asigurați gratuit.

Concomitent cu distribuirea gratuită de cărți elevilor săraci, autoritățile școlare acordau ajutoare materiale bănești elevilor, mai ales celor ce își făceau studiile în școlile secundare din Basarabia sub formă de burse, semi-burse în valoare de 800 și de 500 de lei, precum și ajutoare pentru procurarea cărților, îmbrăcăminte etc. În majoritatea cazurilor, cererile erau satisfăcute. Multe cereri veneau din partea părinților, chiar și a învățătorilor sau foștilor învățători. De exemplu, fostul învățător Vladimir Babicenco a adresat o cerere Comisiei Interimare a Zemstvei județului Chișinău pentru a i se acorda ajutor material, în care scria că a lucrat 25 de ani „ca învățător la școlile primare din jud. Chișinău”, iar în prezent a rămas fără serviciu. Are șase copii, dintre care trei învață în școlile din Chișinău și se întrețin numai din salariul pe care-l primește soția, învățătoare la școala primară. În urma acestui demers, Comisia a aprobat un ajutor bănesc în valoare de 500 de lei [19, f. 167].

O importanță deosebită în evoluția învățământului primar din Basarabia l-au avut cantinele școlare, prevăzute prin Legea învățământului primar (art. 189). Problema alimentării elevilor săraci a devenit una dintre preocupările de bază ale autorităților școlare centrale și provinciale. Constatând starea elevilor din școlile primare, care, în majoritatea cazurilor, erau subalimentați și predispuși diferitelor boli, autoritățile școlare, prin multiple intervenții și directive către organele administrative și revizoratele școlare, au dispus ca în fiecare școală să funcționeze cantine, deoarece elevul nealimentat nu numai că este amenințat de diferite boli, în special tuberculoză, dar „se găsește în imposibilitatea de a dezvolta energia intelectuală necesară, pentru a urma cu folos învățătura dată de școală” [15, p. 46]. În legătură cu aceasta s-a făcut apel către autoritățile județene și la generozitatea publică pentru a se ajuta copiii săraci. Astfel, au fost organizate serbări școlare cu scopuri cultural-filantropice, pentru a se aduna fonduri de ajutorare a elevilor cu îmbrăcăminte, cărți și hrană la cantinele școlare. În 1925, învățătorii Școlii primare nr. 1 din comuna Vadul-Rașcov, județul Soroca, examinând situația grea a elevilor săraci din școală, s-au adresat Revizoratului școlar jude-

țean cu rugămintea de a contribui pentru a se înființa la școală o cantină școlară. S-au prezentat cazuri în care „... elevii veneau la școală fără ca să fi mâncat ceva de ieri dimineață, răbdând până la ora două, când vor mânca împreună cu părinții, o dată în 24 ore” [20, f. 3, 5]. Învățătorii au rugat autoritățile școlare să acorde ajutor pentru a putea „apăra sănătatea” acestor elevi, dându-le posibilitatea să frecventeze regulat școala.

Chiar și în 1939–1940, în ajunul răpirii Basarabiei, când situația internațională se agravase, autoritățile școlare continuau să depună toate eforturile ca școlile primare să funcționeze normal cu cantine școlare, în care elevii săraci și ai celor concentrați să fie ajutați cu hrană, îmbrăcăminte și încălțăminte. Pretura plasei Fălești, județul Bălți, pe 17 octombrie 1939, în conformitate cu Ordinul nr. 43127 al Ținutului Prut, a dispus tuturor primăriilor, împreună cu directorii de școli, să întocmească pentru fiecare sat „un tablou în trei exemplare a elevilor și elevelor din școlile primare, a căror părinți sunt cu desăvârșire săraci, pentru a li se confecționa de către Ținut o parte din îmbrăcăminte... de care au absolută nevoie (cizme, ghete, suman, opinci). Înscrierea în tablou se va face în ordinea în care merită a fi ajutați numai acei care sunt cu desăvârșire săraci și concentraților săraci” [21, f. 54].

Autoritățile școlare centrale au mai dispus să se deschidă, pe lângă școli, băi și puncte medicale (cap. XIX din Legea învățământului primar). În ce privește băile școlare, ministerul de resort a insistat pe lângă prefecți, primării și comitetele școlare ca școlile să fie dotate cu băile necesare. În urma acestor demersuri, în mai multe județe au fost deschise băi școlare. După cum relatează Const. Angelescu, „s-a insistat asupra măsurilor igienice, ce trebuiau luate, arătând că elevii trebuie să fie curați, ordonați, tunși și spălați la intrarea lor în școală” [15, p. 47]. Deputatul Petre Haneș, în ședința Parlamentului din 28 ianuarie 1937, a propus Ministerului de Finanțe și Ministrului Educației Naționale¹ (în continuare MEN) „să facă tot ce este posibil pentru a introduce în noul buget pe anul în curs un număr de medici școlari. Necesitatea îngrijirii medicale a școlărilor este evidentă și de cea mai mare importanță, iar foloasele ce școlarii le vor avea sunt indiscutabile”.

Legea învățământului primar mai prevedea deschiderea școlilor și cursurilor pentru adulți. Ele au avut o importanță foarte mare, deoarece, din diferite motive, un număr destul de mare de adulți nu au avut posibilitatea să frecventeze școlile primare. Statul era obligat să organizeze instituțiile respective de instruire pentru școlarizarea acestor tineri. În urma aplicării legislației, mii de adulți au urmat școlile date. Școlile și cursurile de

¹ Din 15 noiembrie 1936, Ministerul Instrucțiunii Publice (MIP) devine Ministerul Educației Naționale (MEN).

adulți care formau cea de-a treia treaptă a învățământului primar aveau scopul „să dea tinerilor și adulților, neștiutori de carte, ca și celor care nu terminaseră școlile primare, cunoștințe elementare și cele mai necesare cunoștințe de viață” (art. 79). Conținutul inclus în programa școlilor și cursurilor pentru adulți a cuprins informațiile de bază și cu aplicare practică, prevăzute în programa primelor patru clase primare, fiind alcătuită astfel ca să fie trecută în doi ani de studiu. Durata cursurilor în comunele rurale era de patru luni, „de preferință în lunile de iarnă”, iar în comunele urbane – minimum de șase luni (art. 80). Instruirea în școlile de adulți era în limba română și se efectua în localurile școlilor primare, în fabrici și ateliere particulare și de stat (art. 82). Potrivit Legii învățământului primar din 1924, art. 89, frecvența cursurilor de adulți era obligatorie și gratuită atât pentru tinerii neștiutori de carte, cât și pentru cei care nu absolviseră învățământul primar. În caz de nefrecvență a cursurilor școlare pentru adulți, MEN aplica amenzi prevăzute pentru învățământul primar. Conform art. 97, tinerii și adulții erau obligați să frecventeze regulat cursurile, să aibă un „comportament respectuos față de profesori și față de camarazii lor, să păstreze liniștea și să fie atenți în timpul orelor. În cazuri grave de nedisciplină, ei erau pedepsiți cu închisoare polițienească de la una până la trei zile” [17, p. 1113].

Deoarece școala nu este numai un instrument de cultură, ci și de educație națională și religioasă, s-a urmărit scopul ca elevii să devină buni cetățeni, educați în spirit patriotic, cu sentimente naționale pentru țară și neam, limbă și religie. Educația religioasă a făcut, de asemenea, obiectul preocupărilor autorităților școlare superioare pe tot parcursul perioadei interbelice. Legea învățământului primar stipula că instruirea religioasă și morală era obligatorie (art. 61). Materia de studiu și programa cursului de religie erau stabilite de Sfântul Sinod pentru copiii creștini de rit ortodox, iar pentru celelalte confesiuni – de către autoritățile superioare religioase respective, în comun acord cu MEN, și se predă în localurile școlii de două ori pe săptămână în mod gratuit de preotul parohiei. În zilele de odihnă și de sărbători, învățătorii erau datori să-și ducă copiii la biserică, pentru a asista la slujbele religioase [17, p. 1106 – 1107]. Pentru a nu perturba liniștea elevilor și a nu le sustrage atenția, Legea învățământului primar și normal din 1924 (art. 169) și din 1939 (art. 61), prevedea că „în apropierea școlii, până la o depărtare de cel puțin 100 metri, nu se pot deschide nici cârciumi, nici restaurante, nici fabrici, mori sau alte localuri, sau întreprinderi, care tulbură liniștea sau primejduiește sănătatea și educația copiilor” [18, p. 1634].

Un rol important în sistemul de învățământ primar din Basarabia l-a avut corpul didactic, care a contribuit la ridicarea nivelului de cultură a poporului, dându-și concursul la opera de construcții școlare și la aplicarea legii învățământului primar, deși s-a confruntat în repetate rânduri cu probleme de ordin material. Imediat după Unire, învățătorii și profesorii din Basarabia au fost integrați în corpul didactic din vechiul Regat în baza vechimii sau stagiului de muncă, în pofida varietății de pregătire, a titlurilor și provenienței etnice. Încă din primii ani, autoritățile școlare au întreprins mai multe măsuri pentru pregătirea noilor cadre de învățători, precum și perfecționarea celor care activau în sistemul educațional până la Unire. În decursul anilor 1917–1921, autoritățile școlare provinciale, cu suportul celor centrale, au organizat mai multe cursuri de perfecționare a învățătorilor cu o durată de până la două luni. La aceste cursuri învățătoarești ei studiau limba și literatura română, istoria neamului, geografia și alte discipline, având posibilitatea să se încadreze într-un sistem de instruire românesc și să activeze în conformitate cu normele și programele aprobate de minister.

MIP a căutat pe tot parcursul perioadei interbelice să amelioreze situația materială a pedagogilor. Legea învățământului primar din 1924 prevedea acordarea, la anumite intervale de timp, a unui spor la salariu numit gradație, contribuind la ameliorarea situației lor materiale. Salariul membrilor corpului didactic era compus din leafă fixă și din gradație, care era variabil. Gradația, după cum s-a menționat, constituia un suport la salariu care se acorda în conformitate cu stagiul de muncă al membrului corpului didactic în învățământ, în următorul mod: 25% – după cinci ani de lucru, 50% – după zece ani, 75% – după 15 ani, 100% – după 20 ani, 125% – după 25 ani de muncă, care se calcula la ultima leafă (art. 157). Legea învățământului primar din 1924, art. 159 și din 1937, art. 180, prevedea: „Membrii corpului didactic primar, care funcționează în prezent sau care vor merge să funcționeze în comunele din teritoriile alipite, cu populația în majoritate de altă origine sau cu români deznaționalizați și care își vor lua angajamentul că vor servi cel puțin zece ani la școlile din acele comune vor primi pentru tot timpul cât vor funcționa la aceste școli un spor de 50 la sută la salariu; termenele de gradație li se vor socoti din patru în patru ani, iar stagiul cerut pentru înaintare li se va reduce cu un an” [17, p. 1135]. Acești învățători, care își iau angajamentul să se stabilească „pentru totdeauna în aceste localități, vor fi împroprietăriți cu câte un lot de 10 ha de colonizare din teritoriile disponibile” (art. 159). Această prevedere se referă la învățătorii care nu sunt originari din județele Cernăuți, Storojineț, Hotin, Tighina, Cetatea Albă, Ismail ș. a.

În pofida faptului ca în școlile primare își făceau studiile mai mulți elevi decât eleve, numărul cadrelor didactice de sex feminin era mai mare decât al bărbaților, creându-se astfel o disproporție cantitativă. Legea învățământului primar din 1924, prin art. 69 prevedea că: „La școlile mixte cu un singur post se va numi de preferință ca învățător un bărbat... cu mai multe posturi, cel puțin unul din ele va fi ocupat de un învățător bărbat. La școlile de băieți vor fi de regulă învățători bărbați... La școlile de fete se vor numi învățătoare” [9, p. 8609]. Părinții copiilor din mai multe comune se adresau deseori către autoritățile școlare să fie numiți în posturi și bărbați, deoarece majoritatea sunt femei.

În același sens, în 1935, în Parlamentul României a parvenit o propunere de modificare a art. 69 al Legii învățământului primar din 1934 în privința raporturilor posturilor de învățători și învățătoare. S-a menționat că experiența de un an, cu ocazia aplicării acestei legi, a arătat că utilizarea art. 69 a provocat un dezechilibru în raportul ce trebuie să existe între numărul învățătorilor și învățătoarelor, deoarece acestea din urmă au la numiri un plasament mai mare decât învățătorii, deși numărul absolvenților băieți este mai mare decât al fetelor. Și, în fine, s-a propus ca acest articol (69, alineatul 3) să fie modificat astfel: „... La școlile mixte cu trei posturi, două din ele vor fi ocupate de învățători și la școlile mixte cu patru posturi, trei vor fi ocupate de învățători și unul de învățătoare” [22, f. 384]. Legea învățământului primar din 1937 stabilea că la școlile mixte cu un singur post se va numi un învățător bărbat, dar în școlile primare de băieți vor fi numiți învățători bărbați și numai în primele două clase se va putea numi și învățătoare. La școlile de fete se vor numi numai învățătoare [17, p. 1108].

Prin Legea învățământului primar din 1939, art. 29, a fost introdusă Străjeria: „O zi întreagă din fiecare săptămână este rezervată pentru străjerie, spiritul străjuiesc va fi introdus în toată activitatea școlară” [18, p. 1630]. În conformitate cu această lege, prin Ordinul nr. 2589 din 12 aprilie 1940, MEN, în comun acord cu Straja Țării, a stabilit următoarele norme: „Directorii sunt răspunzători de bunul mers al străjeriei și vor da ajutorul moral și material... În programul zilei de sâmbătă nu se poate introduce nicio altă materie de învățământ, în afară de muzică și gimnastică, care se execută atât cât este prevăzut în programul străjeresc. Uniforma străjerească este obligatorie pentru întreg învățământul. Costumul național uniformizat, acolo unde este posibil, înlocuiește uniforma străjerească. Numai în clasă și la lucru, în ateliere și tabără, se admite șorțul albastru pentru fete, iar pentru băieți, halatul scurt albastru” [23, f. 146, 147, 148]. Taberele

străjerești erau organizate în cele mai pitorești locuri din țară: la munte, mare, prin codri etc., unde copiii se puteau odihni și ocupa cu diverse activități. Puteau fi primiți în aceste tabere copiii „... de la școlile primare și secundare începând de la vârsta de 10 ani până la 18 ani și să fie deplin sănătoși” [23, f. 150].

Prin urmare, se poate afirma că în pofida moștenirii dezastruoase lăsate de administrația țaristă până la 1917, învățământul primar din Basarabia a atins între 1918–1940 progrese impresionante, deși existau încă multe probleme atât în privința localurilor școlilor, școlarizării copiilor de vârstă școlară, cât și în ceea ce privește situația materială a membrilor corpului didactic. Aceste probleme puteau fi rezolvate de către autoritățile școlare superioare în anii următori, dacă nu ar fi fost acel tragic moment din istoria neamului nostru, 28 iunie 1940, când Basarabia a fost ruptă de la România și prin dictatul forței anexată la URSS. Prin introducerea în Basarabia a obligativității învățământului, practic în fiecare sat, comună, plasă s-a reușit deschiderea unei școli primare, fie în localuri proprii sau închiriate. Recensământul din 1930 a stabilit că știutorii de carte în Basarabia ajunseseră la 38,1%, pe când pe țară era de 57%, cu 5,6% a crescut la fiecare zece ani. Progresul mai lent al școlarizării în Basarabia era, în bună măsură, urmarea moștenirii țariste, perioadă în care numărul mare al analfabeților a fost determinat de lipsa unui învățământ primar obligatoriu.

BIBLIOGRAFIE

1. Bărsănescu Șt. Istoria pedagogiei românești. București: Societatea română de filosofie, 1941.

2. Bărsănescu Șt. Politica culturii în România contemporană. Studii de pedagogie. Iași: Terec, 1937.

3. Angelescu C. Lege pentru învățământul primar al statului și învățământul normal-primar. București: Cartea română, 1925.

4. Codul învățământului primar, secundar, superior de Paul Negulescu ș.a. București: Pavel Suru, 1929. vol. I.

5. În: Școala. 1921, nr 1-4, p. 94.

6. ANRM, Fond. 339, inv. 1, dos. 159.

7. ANRM, Fond. 339, inv. 1, dos. 219.

8. ANRM, Fond. 339, inv. 1, dos. 343, vol. 1.

9. Monitorul oficial al României, nr. 61 din 26 iulie 1924.

Legea învățământului primar al statului și învățământului normal-primar. p. 8602 – 8629. <http://digibuc.ro/#>

10. ANRM, Fond. 339, inv. 1, dos. 659.

11. Șandru D. Populația rurală a României între cele două războaie mondiale. Iași: Editura Academiei R.S.R., 1980.

12. ANRM, Fond. 339, inv. 1, dos. 1293.

13. ANRM, Fond. 120, inv. 1, dos. 2022.

14. ANIC, București, Fond. PCM, dos. 11/1937.

15. Angelescu C. Evoluția învățământului primar și secundar în ultimii 20 ani. București: Curentul, 1940.

16. Nistor I. Basarabia sub dominațiunea românească: La 20 de ani de la Unire. Cernăuți, 1938.

17. Codul general al României. Întocmit de Const. Hamangiu ș.a. 1937. vol. XXV, partea 1.

18. Codul general al României. Întocmit de Const. Hamangiu ș.a. 1939. vol. XXVII, partea II.

19. ANRM, Fond. 70, inv. 5, dos. 140.

20. ANIC, București, Fond. Casa Școalelor, dos. 12/1926.

21. ANRM, Fond. 120, inv. 1, dos. 1501.

22. ANIC, București, Fond. PCM, dos. 8/1935.

23. ANRM, Fond. 120, inv. 1, dos. 1160.

Ion Moraru. *Peisaj melancolic*, acuarelă, 40 × 50 cm, 2012.